

Vertoeven in een verwilderde tuin. C.S. Lewis over het christelijk geloof en de moderne maatschappij

Lezing voor de Groen-kring van de SGP-Tweede Kamer Fractie, Den Haag, 21 juni 2012

Dr. Ewald Mackay

Inleiding: de tuin

Voor mijn tiende verjaardag kreeg ik van mijn ouders het boek *Wonderen der natuur* van Walt Disney. Daarin staat een plaat van een tuin. Het is een tuin van volkomen verstillend en zuiverheid. Die tuin heeft iets van volmaaktheid. Het is een paradijsstuin. Ik heb uren naar die tuin zitten kijken. Hij riep in mij een nameloos verlangen wakker.

Vele jaren later las ik het boek *The Pilgrim's Regress* van C.S. Lewis. Hierin beschijft Lewis hoe Hans tijdens een wandeling langs een ommuurde tuin komt. In de muur van die tuin zit een venster. Wanneer Hans door dat venster kijkt, ziet hij een verstillde, paradijselijke wereld. Een verlangen wordt in hem wakker geschud.

Ik kreeg een schok van herkenning toen ik dat las. Dat was precies als mijn ervaring! Lewis geeft deze ervaring woorden. Het is voor hem het verlangen naar het verloren paradijs, naar de tuin der wereld die God ooit in volkomen gaafheid schiep. Wij hebben een heimwee naar deze tuin. We leven immers sinds de zondeval de verwilderde tuin van deze wereld.

Lewis heeft vanaf zijn vroegste jeugd dit verlangen naar de tuin gekend. Hij had een plaat op zijn kamer hangen van The Golden Valley omdat deze plaat dit oerbeeld in zijn ziel wakker riep. Hij kwam het beeld tegen in de boeken van Beatrix Potter of in de Keltische en Noorse mythologie.

Wreed werd dit beeld verstoord in zijn jonge leven. Zijn moeder stierf aan kanker, toen Jack tien jaar was. Daarna moest hij naar naargeestige kostscholen. Eén heette zelfs The Wyneyardschool maar zij deed meer aan een gevangenis dan aan een wijngaardachtige tuin denken. Toen hij in Oxford ging studeren waande hij zich even in de tuin, maar de Eerste Wereldoorlog verstoord ook hier de tuin. Lewis ging scheep naar Frankrijk en moest vechten in de loopgraven. Hij verloor hier al zijn vrienden en ook de laatste resten van het geloof waarin hij was opgevoed.

En toch blijft het verlangen naar de tuin in hem wakker. Het vloekt met zijn moderne, atheïstische en positivistische denken maar het laat zich niet uitwissen. Langs een bijzondere weg van ontmoetingen komt het dan in 1929 tot een ommekeer. Hij ontdekt dat het niet om een ideële tuin gaat die alleen in de gedachtewereld bestaat, maar dat het om de Tuinman Christus gaat, die reëel bestaat en die de tuin langs de weg van het groene hout van het kruis werkelijk herschept tot het Koninkrijk Gods.

Sinds dit moment is heel Lewis' leven en denken te verstaan als een vertoeven in de verwilderde tuin van de wereld en een denken over deze tuin en over hoe je daarin moet staan als christen. Daarover gaat deze lezing. Ik wil drie vensters openen op deze tuin. Het eerste ziet uit op de Kerk te midden van deze verwilderde tuin. Het tweede open een

perspectief op wetenschap, onderwijs en cultuur. Het derde werpt een licht op politiek en samenleving. In de conclusie breng ik het gehele perspectief bijeen.

1. Vertoeven in de kerk

Lewis is grootgebracht in de Ierse Protestantse Kerk. In deze wereld bestond en bestaat een argwaan jegens alles wat rooms-katholiek is. Dat liet onverlet dat in huize Lewis een rooms-katholiek dienstmeisje werkte. Lewis heeft zelf lange tijd een zeker antipapisme gehad. Hij had iets tegen katholieken zoals hij ook iets tegen filologen had. Tolkien was zowel katholiek als filoloog! Toch is deze katholieke gestalte voor Lewis geweest wat Ambrosius voor Augustinus was.

Na zijn ommekeer is Lewis lid van de Anglicaanse Kerk geworden en hij ging ook regelmatig ter kerke en ten avondmaal. Hij is als christen altijd een gestalte van de katholieke breedte geweest. Fundamenteel was voor hem dat de Kerk niet innerlijk verdeeld moet zijn en dat zij niet haar krachten moet verspillen aan onderlinge strijd.

De Kerk is een herberg te midden van de verwilderde tuin van de wereld. In deze herberg moeten we ons laven aan God. Dat doen we opdat we weer in de wereld kunnen leven en onze opdracht gestand kunnen doen. Lewis is hierin zeer uitgesproken. In *Mere Christianity* laat hij zich hier duidelijk over uit:

'De lezer zij gewaarschuwd dat ik geen hulp biedt voor wie aarzelt tussen twee christelijke 'denominaties'. U krijgt van mij niet te horen of u anglicaans, methodistisch, presbyteriaans of rooms-katholiek moet worden. Ik ga daar opzettelijk aan voorbij (...). Waar ik zelf sta, daarover hoeven we niet geheimzinnig te doen. Ik ben een heel gewone leek in de Engelse Kerk, niet bijzonder 'hoog'- en niet bijzonder 'laag'-kerkelijk en ook verder niet in het bijzonder ... Al zolang ik christen ben denk ik dat ik mijn niet-gelovige medemens geen betere, wellicht ook geen andere dienst kan bewijzen dan het uitleggen en verdedigen van het geloof dat bijna alle christenen van alle tijden met elkaar gemeen hebben'¹.

In zijn verwoording van het geloof kiest hij altijd de breedst mogelijke, katholiek aanvaarde noties van het geloof. Parochialisme is hem ten enenmale vreemd.

Ook in zijn vriendenwereld blijkt deze breedte. Daarnaast stond hij frank en vrij in de wereld en correspondeerde en sprak met iedereen die op zijn pad kwam.

Voor mij is hij ons hierin tot spiegel. In de Hollandse wereld zijn we er heel erg goed in om elkaars schedels theologisch te klieven. Ik acht dit eerder een Germaans relict dat nog steeds niet gekerstend is dan een christelijke zaak. In de fysica geldt dat deeltjes naarmate ze dichter bij elkaar liggen ze meer spanning genereren; dat lijkt in ons kerkelijk leven niet anders te zijn!

In tijden van oorlog was er die openheid en katholiciteit vaak wel. In die zin is het misschien helemaal zo erg niet als het slechter zou gaan in ons land. Misschien scheidt dat meer eenheid en een reëel zicht op waar het brandpunt ligt. God geeft ons wel af en toe een herberg maar we moeten niet gaan denken dat dit onze vaste verblijfplaats is. Het leven is

¹ C.S. Lewis, *Onversneden christendom*, 2004 (1952), 8.

een pelgrimage en de Kerk is de herberg of de besloten tuin waar je af en toe verpozen mag om dan weer verder te gaan:

'De veiligheid waar wij naar smachten zou maken dat we met deze wereld tevreden zijn; het zou een belemmering worden om tot God terug te keren. Maar een paar gelukkige ogenblikken van genieten van liefde, van een mooi landschap, een symfonie, een gezellige ontmoeting met vrienden, van zwemmen in zee of voetballen, zullen dat niet doen. Onze Vader verkwikt ons onderweg met prettige herbergen, maar Hij moedigt ons niet aan er te gaan wonen'².

Elke dag begint Lewis in de tuin van het Magdalen College in Oxford. Hij bidt daar en gaat daarna de wereld weer in.

2. Vertoeven in de wereld van wetenschap, onderwijs en cultuur

Lewis heeft een open en onbevangen houding naar de wereld. Liefdevol treedt hij haar met ernst en humor tegemoet. Ik wil me hier richten op drie aspecten: a) de wetenschap, b) het onderwijs en c) de cultuur.

a. De wetenschap

Ten aanzien van de moderne wetenschap is hij kritisch. In zijn boek *Wonderen* geeft hij deze kritiek op prachtige wijze vorm. Hij typeert de moderne wetenschap als naturalisme. Naturalisme is volstrekt immanent. Het laat geen enkele notie van bovennatuur toe. Het is natuur die genade uitsluit. 'What you see is what you get' is haar beginsel. Dit empirisch-rationele denken is de basis van de moderne (natuur)wetenschap. Het poneert zichzelf als zelfevident. Lewis laat zien dat dit echter onzin is. De uitspraak 'ik kan iets zeker weten omdat ik het waarneem' is zelf geen empirische uitspraak. Zij valt niet onder haar eigen domein. Ze is een meta-uitspraak of axioma. Waarop berust zij? In feite op een 'om daarom om' redenatie. Zij rust in zichzelf en kan niet naar iets anders verwijzen dan naar zichzelf. Empirisme of naturalisme is daarmee een geloof of beginsel, het is empiricisme geworden!

Als dat mag dan mag een christelijk concept van wetenschap óók. Dat erkent eerlijk dat het ook op een aanname berust: die van het supranaturalisme. Natuur en genade zijn op elkaar betrokken. De wereld wordt beschouwd in transcendent licht. God schiep de wereld en Hij handelt in de wereld.

Op zijn minst betekent dit dat het christelijke denken een legitieme plaats mag hebben binnen de wetenschap. Maar eigenlijk heeft het ook een betere verklaring. Wonderen kun je soms zelfs waarnemen: een naturalist kan het niet plaatsen binnen zijn theorie maar een supranaturalist wel. De supranaturalist erkent immers een open model van werkelijkheid: God schiep een geordende wereld en houdt die orde in stand, maar de orde is geen wet maar wilsdaad. Zij is niet gedetermineerd maar contingent. Daarom kan God ook iets anders laten gebeuren als Hij dat wil, bijvoorbeeld omdat iemand daarom bidt vanuit de nood van zijn bestaan.

² C.S. Lewis, *Het probleem van het lijden*, 117.

Het gebed veronderstelt deze openheid. Zonder die openheid heeft bidden volstrekt geen zin! Hizkia kreeg werkelijk verlenging van zijn leven en nog steeds gebeuren er bij tijden wonderen of grijpt God langs wonderlijke wegen in ons leven in.

De naturalistische wetenschap heeft in feite een gesloten wereldbeeld. De wereld is allang weer plat. De wereld heeft niet meer dan twee dimensies. In Transpositie gebruikt Lewis hier een prachtig beeld, dat zeer actueel is met betrekking tot bijvoorbeeld Swaabs boek *Wij zijn ons brein*. Het is het beeld van de tekening. Een tekening heeft twee dimensies. Je kan naar de tekening kijken vanuit die twee dimensies. Dan zie je alleen een plat vlak. Een weg die in de horizon uitmondt bij een kerkje, is dan in feite een driehoek. Je begrijpt de tekening dan niet. Je begrijpt haar pas als je vanuit een derde, hogere dimensie kijkt. Dan wordt de driehoek een weg. Supranaturalisme is deze derde dimensie:

'Wie niet weet wat liefde is, zal door analyse nooit iets anders dan begeerte in liefde vinden. Het tweedimensionale wezen zal nooit iets anders dan vlakke vormen in een tekening ontdekken. De fysiologie zal alleen reacties in grijze cellen waarnemen, nooit gedachten'³.

Dick Swaab, er is niets nieuws onder de zon!

Voor mij is Lewis hier een zeer belangrijke spiegel voor ons vandaag. In de wetenschap moeten we het elan weer oppakken om heteronoom wetenschap te bedrijven. Maar al te vaak is er juist in christelijke kring een sterk dualisme waar te nemen. In de Kerk denkt men dan vanuit God maar in de wetenschap is men naturalist ofwel methodologisch atheïst. Dit is puur dualisme!

De wereld is Gods tuin waarin ondanks de verwildering Zijn signatuur nog te vinden is. Die moet in de Hof van de wetenschap gezocht en gehoord worden!

b. Het onderwijs

Lewis is zijn hele werkzame leven docent geweest. Hij heeft aan vele studenten lesgegeven en daarnaast hield hij lezingen voor een breed publiek. In zijn boeken en brieven gaf hij in wezen schriftelijk onderwijs! Onderwijs is een hof, een tuin: mijn school heette vroeger ook zo: kweekschool! Wat is dan de kweekschool van Lewis?

In al dit onderwijs is de persoon van Lewis aanwezig. Hij komt ons tegemoet als een liefdevolle en begenadigde leraar. Hij gaf les over de Engelse letterkunde en vooral over de symboliek in de middeleeuwse literatuur. De symboliek verbindt de aardse wereld van bijvoorbeeld de hoofse tuin met de hogere wereld Gods: de hemelse liefde. Ook hier is er aldus sprake van transpositie, van overstijging of transcendentie. 'Transcendere' betekent letterlijk 'de trap opgaan': de Jacobs ladder is hier het oerbeeld!

In 1939 hield Lewis een rede voor zijn studenten. Zij hadden hem gevraagd wat de studie voor nut had gezien in het licht van een naderende wereldbrand: de Tweede Wereldoorlog. Lewis houdt dan een lezing in de kapel van het College, na afloop van de kerkdienst. Deze lezing heet 'Studeren in oorlogstijd'. Lewis neemt de vraag van zijn studenten uiterst serieus. Zijn antwoord geeft een mooi beeld van het nut van de studie maar ook van het nut van het onderwijs.

³ C.S. Lewis, *Met reden geloven. C.S. Lewis over geloof*, Kampen, 1983, 83 – 84.

Onderwijs en studie zijn voor alle mensen van belang omdat ze hen brengen in een rijkere wereld. Boeken vormen vaan een innerlijke tuin. Heel even komt hier zijn eigen zoektocht weer in beeld!

Voor christelijk onderwijs gaat het nog een stap verder. Studie is een vorm van God liefhebben.

'Ik bedoel dat kennis en schoonheid in zekere zin als doel in zichzelf worden nagestreefd, maar dan wel zo dat God als doel daardoor niet wordt uitgesloten, Er beslaat in mensen een begeerte naar deze dingen, en God maakt een begeerte nooit voor niets. Daarom kunnen we kennis als zodanig; en schoonheid als zodanig nastreven in het vaste vertrouwen dat we daarmee vorderen in de richting van het aanschouwen van God, dan wel indirect anderen in die richting helpen ...'⁴

Studie is tevens nodig om het geloof te verdedigen. Het christelijk onderwijs moet leerlingen en studenten leren om een wereldbeeld te vormen en dat te kunnen verdedigen en uit te dragen te midden van de wereld. Hier ligt een zeer belangrijke vormende taak van het onderwijs en de studie. Onderwijs heeft aldus een apologetisch doel en Lewis probeert zijn studenten hierin op te voeden:

'Door vandaag dom en onwetend te zijn - niet in staat te zijn om de vijand op eigen terrein tegemoet te treden – zou je je wapens neergooien en verraad plegen aan je onontwikkelde broeders die (onder God) jou als enige bescherming hebben tegen de intellectuele aanvallen van de heidenen. Goede wijsbegeerte moet er zijn, alleen al omdat slechte wijsbegeerte vraagt om een antwoord'⁵

Wanneer we in de spiegel van Lewis kijken dan zou ik wensen dat ons onderwijs meer in dat licht stond. We zijn in sterke mate bezig met verdediging van onze scholen als bescherming van de zuil. Tegelijk waaien we vaak mee met allerlei onderwijsvernieuwingen. Parijs is hier wel een mis waard. Kritiekloos gingen vele scholen mee met het Studiehuis en het nieuwe leren en nu al even kritiekloos met de huidige Minister en haar Opbrengstgericht leren en met de algemene waan van de Kenniseconomie. Het moet ons om onderwijs als werkelijke *Bildung der Seele* gaan!

c. De cultuur

Lewis richt zich niet alleen op wetenschap en onderwijs maar ook op de cultuur. In de cultuur zijn zeer vele voorbeelden te vinden van het verlangen naar een betere wereld en van het zoeken naar de tuin.

In het gesprek met de cultuur zet Lewis geheel en al in op zijn notie van het verlangen naar de tuin. In ieder mens is dat verlangen ingeschapen. Het veronderstelt een gemis. We missen iets, we missen iets goeds, iets volmaakts. Dat impliceert dat we een notie van het goede hebben. We werpen God de vraag voor

⁴ C.S. Lewis, 'Studeren in oorlogstijd', in: *Transpositie en andere toespraken*, Franeker, 2001, 72.

⁵ C.S. Lewis, *a.w.*, 73.

waarom dat er niet is en waarom er lijden is. In feite veronderstelt deze vraag dat God met het goede te maken heeft.

Lewis stelt de cultuur de vraag hoe het komt dat we die notie van het goede en het volmaakte hebben en ernaar verlangen? Zij kan dan zeggen dat het er blijkbaar is en dat dat een psychologische behoefte van troost is die uit angst voortkomt of uit illusoire hoop. We moeten dit eerlijk onder ogen zien en erkennen dat er niets is en dat dit gevoel projectie is.

Heel slim laat Lewis zien dat dit denken zelf dan ook projectie is: je kan je angst dat er wel een waarheid en een troost is weg projecteren in een theorie dat alles projectie is!

Voor Lewis laat dit alles echter maar één ding zien:

'als geen enkel verlangen van ons aan deze zijde vervulling kan vinden, de vervulling van ons verlangen slechts aan gene zijde ligt'.

Naar mijn overtuiging biedt hij hier werkelijk soelaas. Hij heeft niet zozeer een 'godsbewijs' maar doet een beroep op onze universele ervaring. Alle mensen van alle tijden en plaatsen hebben deze ervaring gekend. Is het dan niet riskant dat alleen een betrekkelijk klein aantal mensen uit de grachtengordel van de laatste paar eeuwen hier gelijk zouden hebben? Ik meen dat je op deze manier heel goed en menselijk het gesprek kunt aangaan met de moderne cultuur, die in veel van haar beelden en muziek en expressies iets van dit tekort in zijn naaktheid danwel iets van verlangen naar een uitweg uit de kilte belichaamt.

Deelconclusie

Wetenschap, onderwijs en cultuur vormen aldus een verwilderde tuin waarin je als christen moet vertoeven vanuit de besloten hof van de Kerk. Iets van Gods licht mag daar schijnen opdat de tuin der wereld zal groeien en bloeien tot Gods lof.

3. Vertoeven in de wereld van politiek en samenleving

Lewis is wat minder open, wat meer terughoudend ten aanzien van de politiek en de samenleving. De zaak ligt hier wat complexer dan bij wetenschap, onderwijs en cultuur. Zijn houding lijkt ook kritischer en zijn stem feller te zijn. Ik wil het veld aftasten, op zoek naar sporen die ons kunnen helpen een beeld te vormen. Ik wil me richten op drie sporen: a) het vooruitgangdenken, b) de politiek in engere zin en c) de media.

a. Het vooruitgangdenken

Lewis deelt in het geheel niet het vooruitgangdenken van de moderne cultuur. In de beeldenzaal in Charn, in *Het neefje van de tovenaars*, uit de boeken van Narnia, lichten volgens sommige auteurs, zoals Clare Hulton, de verschillende tijdperken van de mensheid op, analoog aan Hesiodus' boek *Werken en dagen*. Hesiodus schetst vijf tijdperken – van goud naar ijzer – die een voortdurend toenemende

achteruitgang kennen⁶. Dit denken vloekte met het Verlichtingsdenken en haar idee van de 'opvoeding van het mensengeslacht' (Lessing). Lewis was echter overtuigd van de achteruitgang van de wereld vanaf de zondeval tot heden. Hij geloofde niet in evolutie maar in devolutie: de dieren werden wreder en de mensen evenzeer. Lewis is zeer doordrongen van de grote en vaak naamloze krachten van het kwaad in de gevallen wereld.

De westerse cultuur is nog lang een gekerstende wereld geweest: Lewis moest niets hebben van moderne geesten die aan het eind van de middeleeuwen zichzelf geboren zagen worden. Het humanisme was veel middeleeuwer dan deze mensen dachten; de moderniteit is vooral van late achttiende- en vroege negentiende-eeuwse datum. Eén van die krachten is de autonome rede. De Verlichting geloofde zeer in de autonome menselijke rede die zichzelf als de basis van de staatsmacht en politiek ziet. De moderne cultuur heeft iets van Nineve, een staat vol macht en boosheid, leugen en diefstal.

Wanneer we in de spiegel van Lewis kijken kunnen we veel aan hem hebben. Ik geloof dat we zeer kritisch moeten zijn over de idee van de voortuitgang. Vaak hebben we zelf, bijvoorbeeld in het onderwijs, ook een sterke idee van maakbaarheid, zonder dat we het door hebben. Lewis is hier terecht pessimistisch!

b. De politiek

In Prins Caspian gaat het over de valse koning en de Telmarijnen. Zij belichamen volgens David Colbert het verval ofwel de achteruitgang⁷. Boze koningen of koninginnen – het archetype van de koningin van de nacht dat door Mozart in *Die Zauberflöte* onnavolgbaar is neergezet – belichamen in sterke mate het kwaad in politieke zin.

Macht is een gevaarlijk ding. Macht corrumpeert altijd. Lewis is echt niet zo'n groot voorstander van de democratie op zich, maar hij vindt haar de minst slechte staatsvorm omdat zij de absolute macht onder kritiek stelt. In dit opzicht is het juist een christelijke staatsvorm: het evenwicht van de machten voorkomt dat de macht verabsoluteert tot het pure kwaad zelf:

'Ik ben een democraat omdat ik geloof dat geen enkel mens en geen enkele groep mensen goed genoeg is om ongecontroleerde macht over anderen aan toe te vertrouwen'.

Overigens is politiek voor christenen een groot gevaar. De meesten worden gecorrumpeerd door de macht, zo Oliver Cromwell. Dat mensen juist vromer worden is een grote uitzondering, die je bijvoorbeeld bij Abraham Lincoln ziet, die als staatsman vromer was dan hij voorheen als jurist was, volgens Lewis. Lewis was hier vooral de luis in de pels. Zoals blijkt uit een passage in de Narnia-verhalen, uit *De zilveren stoel*. Op gevaar af dat politici laat beledigen door Lewis kan ik toch niet na laten dit te citeren. De kinderen zitten dan op een ellendige school met een machtswellustig hoofd dat helemaal niet geschikt was voor het dragen van gezag:

⁶ Zie David Colbert, *De wondere wereld van Narnia*, Houten, 2006 (2005), 77 – 81.

⁷ David Colbert, *a.w.*, 105 – 106.

*'Daarna zagen de vrienden van het Hoofd wel in dat het Hoofd niet geschikt was om Hoofd van een school te zijn en dus zorgden ze ervoor dat ze Inspectrice werd, zodat ze zich met andere schoolhoofden kon bemoeien. En toen ze ontdekten dat ze zelfs daar niet goed in was, bezorgden ze haar een baantje in het Parlement, waar ze nog lang en gelukkig leefde'*⁸.

Tegelijk is Lewis enigszins afkerig van de politiek en de macht. Hij las geen kranten. Hij was niet geïnteresseerd in partijpolitiek. Ik denk dat hij niet wil dat hij in een bepaalde hoek wordt gedrukt omdat hij de hele wereld wilde tegemoet treden met het christelijk geloof. Wanneer hij dan zou worden geklasseerd als conservatief dan zou dit de zaak wellicht kunnen schaden. Hij was van nature een conservatief die liever in het verleden leefde – vooral zijn geliefde hoofse middeleeuwen – dan in het heden met zijn vooruitgangdenken. Toch weigerde hij de C.B.E.-prijs (Commander of the Order of the British Empire) die Churchill hem in 1951 aanbood, juist omdat hij bang was om in de conservatieve hoek te worden gedrukt. Velen, waaronder George Orwell zagen Lewis als representant van 'de aanval van links'. Dat hij deze prijs weigerde wil wel wat zeggen want hij was een groot bewonderaar van Churchill⁹. Churchill had in 1951 de verkiezingen gewonnen met zijn Conservative Party.

Lewis geloofde in een verbinding van christelijk geloof en politiek. Bij hem kwam dat vooral tot uitdrukking in zijn denken over moraliteit. We zagen reeds dat Lewis stelde dat in ieder mens een verlangen naar een volmaakte tuin leeft, dat impliceert dat er een ingeschapen notie van het goede en van de goede God is. Deze universele notie geldt ook in moreel-politieke zin. In *De afschaffing van de mens* laat Lewis zien hoe alle grote culturen een vrijwel identieke moraal hadden. Lewis veronderstelt aldus een algemene moraal die voor hem christelijk bepaald is maar brede referentie en geldigheid heeft. Op grond van deze brede verbinding van natuur en genade – van klassieke en theologale deugden – kan Lewis heel wel functioneren als christen binnen de conservatieve partij. Hij is dan als het kwaad woedt, zoals onder Hitler en het nazisme, geen pacifist en ook geen patriot, maar steunt de oorlog en is een goed vaderlander. De duivel in *Brieven uit de hel* wil juist van de mensen pacifisten ofwel patriotten maken! Het geloof zit daar precies tussen in voor Lewis!

Macht is gefundeerd in deze universele notie van het goede. Alle hoge beschavingen hebben dat gevoeld. Volgens Lewis is zij in dit licht ten diepste afgeleid van God. In de moderniteit is deze gedachte verlaten en heeft de mens eigen constructen van macht bedacht: dat is niet alleen de afschaffing van de door genade doorlichte natuurwet maar ook 'de afschaffing van de mens'! Het betreft hier zowel het nazisme en fascisme als het communisme en het moderne gelijkheidsdenken.

Hij geloofde overigens niet in een eigen christelijke partijvorming. Dat past ook niet in de typisch Engelse sfeer waarin het christelijk geloof dwars door de partijen heen loopt. Het heeft iets van onze eigen naoorlogse Doorbraak, maar dan op rechts en

⁸ C.S. Lewis, *De Kronieken van Narnia*, Kampen, 2010, 1028.

⁹ Zie Bart-Jan Spruyt, 'De laatste dinosaurus. Verloren vanzelfsprekendheden en het christelijk conservatisme van C.S. Lewis', in: *Lof van het conservatisme*, 157.

niet op links! Het gaat Lewis niet om specifiek christelijke deugden maar om universele deugden die hij christelijk verankert en verwoordt.

Wanneer we in de spiegel van Lewis kijken, ligt er bij ons een andere traditie. Wij hebben welgevormde christelijke partijen. Tegelijk zijn er linkse en rechtse doorbraakpogingen gedaan! Toch lijken deze niet goed te slagen en nestelen ze zich uiteindelijk binnen de bestaande partijstructuren! Dat lijkt de laatste jaren ook te gebeuren met het christelijke conservatisme van mijn goede vriend Bart Spruit! Misschien gedijt het daar ook beter! Ik meen dat hier ook enige ruimte mag zijn! Christelijk geloof is naar zijn wezen conservatief in bepaalde zin: zij hoedt zich voor maakbaarheid, radicale veranderingen, vooruitgangdenken en machtsdenken. Maar tegelijk bevat zij ook een kern die in de volksmond eerder links heet te zijn: ik wil dat met alle plezier ook conservatief noemen maar we hebben wel met een semantische praktijk te maken hier! Ik denk dan aan de omgang met de economie en met de dieren / de natuur. Ik snap niet goed waarom we daar niet veel meer aandacht hebben voor het bewaren van de natuur en het bewaren van een sobere, moreel bepaalde economie in plaats van die van de permanente groei van de economie ten koste van de schepping, zoals het neoliberalisme die ons leert en waar in staatkundige kring ook wel sympathie voor bestaat!

c. De media

Eén van de machten of geesten van de tijd is volgens Lewis de wereld van de media. Lewis is hier brandend actueel. In zijn rede 'Studeren in oorlogstijd' refereert hij aan de media en hij bepleit een goede studie van de geschiedenis. Ik heb dit punt daar laten liggen omdat ik het hier wilde noemen. Een heel belangrijke reden om te studeren is dat je daarmee een tegenwicht kan bieden tegen de eigen tijdgeest. Voor je het weet val je samen met je eigen tijdgeest en zie je de eigen kleur én de blinde vlek van die tijdgeest niet. In het bijzonder is hierbij het verwerven van historische kennis - kennis van het verleden - van belang:

'Wat we misschien het meest van alles nodig hebben is gedegen kennis van het verleden. Niet dat het verleden zoiets moois is, maar de toekomst kunnen we niet bestuderen. We moeten toch iets hebben om naast het heden te leggen. Want daardoor gaan we beseffen dat de basisideeën van de ene tijd heel anders zijn dan die van de andere tijd, en dat veel dingen die ongeschoolde mensen voor waar houden slechts voorbijgaande mode zijn. Wie op veel verschillende plaatsen gewoond heeft, zal niet gauw vervallen tot de plaatselijke misvattingen van zijn geboortedorp: een geleerde heeft in veel verschillende tijden geleefd en is daardoor in zekere mate immuun voor de stortvloed van onzin waarmee pers en ether van zijn eigen tijd hem overspoelen'¹⁰

Lewis heeft het hier over de BBC in 1939! Dat is een zee van beschaving in vergelijking met de huidige media! Naast goede berichtgeving hebben we hier bijvoorbeeld BNN die als laatste grensverleggend format heeft bedacht om twee presentatoren eens elkaars menselijk vlees te laten consumeren: hoe smaakt dat nou en hoe valt dat toch? Gesubsidieerd kannibalisme noem ik dat. Of Pownews dat iedere politicus belachelijk maakt

¹⁰ C.S. Lewis, *Transpositie*, 74.

en waar zelfs de SGP ook nog mee praat: hier rest ons slechts de wijze waarop recentelijk Andreas Kinnegin artikel 36 van de NGB praktiseerde !

De regering is bang van deze media ofwel zij gebruikt de media te eigen bate. Lewis noemt de verbinding van de overheid met deze 'vijfde macht' ook wel 'goverment', een mix van 'government' en 'advertisement'¹¹. Elke beschaafde volksvertegenwoordiging zou moeten afspreken dat zij zich niet encanailleert door met dergelijke omroepen te spreken.

Deelconclusie

Lewis is politiek gezien wat minder open naar de wereld dan hij in wetenschappelijke, onderwijskundige en culture zin is. Hij wil het geloof niet al te zeer in een politieke hoek laten duwen, al is hij zelf van nature een conservatief! Ook hier gaat het om een verbinding van geloof en politiek, zij het niet binnen een eigen christelijke partij maar te midden van de bestaande partijen. Ik meen dat hij naar de politiek gerust dezelfde stralende openheid zou mogen hebben als naar wetenschap, onderwijs en cultuur. Alle gebieden van de wereld zijn gelijkkelijk van God en gelijkkelijk worden ze geannexeerd door het kwaad!

Slotconclusie

We hebben gezien hoe Lewis de wereld beschouwt als een verwilderde tuin waarin wij als christenen vertoeven. We moeten staan vanuit de Vaste Grond van de Kerk die een oase of herberg is te midden der wereld. Van daar uit moeten we de wereld tegemoet treden op een open en kritische manier. We moeten in wetenschap, onderwijs, cultuur en politiek zoeken naar de verbinding van dat wat van gene zijde is – de natuur – met dat wat van gene zijde is – de genade.

Lewis is hier voor ons – met een kleine correctie ten behoeve van meer openheid naar de politiek! -een geweldige spiegel. Laten we er in deze moeilijke tijden moed uit putten om onze weg te gaan!

Het woord transpositie is hier denk ik het sleutelwoord van heel Lewis denken. We leven in een aardse tuin. Maar wie vanuit een andere dimensie kijkt dan die van het platte vlak, die ziet dat de tuin deel is van de uiteindelijke werkelijkheid Gods. De tuin doet ons door de vensters van de muur Gods uiteindelijke tuin zien, waar het volkomen is, het nieuwe paradijs. Wij vertoeven hier in de aardse tijd en God transponeert ons daarbinnen naar de hemelse tuin.

¹¹ Bart-Jan Spruyt, *a.w.*, 164.